

(6 + 4) c

(4 + 6) c

Ал-ли-лу-я Ал-ли-лу-я Ал-ли-лу-я

Ал-ли-лу-я Ал-ли-лу-я

2 \otimes = 5

6 17 2 3

Для ефективного відродження квітучої 300 років тому нашої ірмо-
лойної класики маємо належним чином:

- 1) оволодіти специфікою правопису монодичних співів;
- 2) осмислити виконавські завдання ірмолойного репертуару;
- 3) прагнути до автентичного їх прочитання, а тим самим розко-
дування забутого на нинішній час глибинного, музично-духовного сен-
су древніх напівів.

Ірина МАТІЙЧИН (Дрогобич)

УКРАЇНЬСЬКА ДУХОВНА ПІСНЯ У ВАСИЛІАНСЬКІЙ ПЕРІОДИЦІ (кінець ХІХ — перша половина ХХ ст.)

Активізація діяльності зреформованого 1892 року Василіанського Чи-
ну проявилася передусім у відновленні видавничої справи. Центром її
стала побудована 1895 року друкарня отців-василіян у Жовкві, головним
завданням якої було «розширювання поміж народом руским по мож-
ности як найдешевших видань у дусі релігійно-моральнім»¹.

Основним періодичним виданням василіян у кінці ХІХ ст. — першій
половині ХХ ст. став щомісячник «Місіонар», який видавався у Жовкві
в 1897–1944 роках (з перервою під час воєнних дій з грудня 1918 року
до січня 1920 року). Головним завданням місячника було інформувати
широкий загал про місійну працю василіян у найвіддаленіших куточках
українських земель, а також за кордоном — у місцях компактного про-
живання українців. Загалом публікації журналу мали релігійно-вихов-
не значення.

Крім цього базового видання, час від часу виходили своєрідні додат-
ки до нього. У 1903–1914 роках видавався «Малий Місіонарчик» для
покращення релігійної просвіти та виховання наймолодших читачів, з
1901 року почав виходити «Календар Місіонаря», а 1939 року було надруко-
вано 9 чисел «Місіонарчика» — продовження «Малого Місіонарчика»².

Періодичні видання василіян, окрім катехитичних та загально-ін-
формативних статей, містили і значну кількість поетичного матеріалу
релігійного змісту, зокрема духовні пісні — з нотами чи без них. «Малий
Місіонарчик» містив зразки релігійної поезії без нотного матеріалу.

Найбагатше репрезентована духовна пісня у щомісячнику «Місіо-
нар» (інші назви: «Місіонар Пресвятого Серця Ісусового», «Місіонар
Ісусового Серця»). Наявність у жовківській друкарні нотних черенків
«двоякого крою» давала можливість друкувати пісні з нотним матеріа-
лом або окремими збірками, як, наприклад, численні збірники «Церков-
них пісень», або включаючи їх до періодичних видань.

Пісні у щомісячних випусках «Місіонаря» розташовані нерівно-
мірно, є річні збірки зовсім без пісень (1916, 1917, 1939 рр.), а трапляється
і по дві, а навіть по три пісні в одному випуску (наприклад, у місячнику

¹ Спис книжок видавництва ЧСВВ. Жовква 1900.

² О. Дроздовська. Українські часописи повітових міст Галичини (1865–1939). Львів 2001, с. 73.

за травень 1909 року надруковано три пісні композитора о. Йосифа Кишакевича). Нерідко у цих виданнях подаються тільки тексти пісень без нотного оформлення. Звертає на себе увагу й те, що упорядники групували пісні відповідно до церковного календаря (до Різдва Христового, Великодня тощо). Як відомо, таке структурування було усталено василіянами ще в їхній першій друкованій антології духовно-пісенної творчості — «Богогласнику» (Почаїв 1790–1791)³.

Авторами пісень жовківського «Місіонаря» були переважно священники, часто василіяни. Серед них трапляються імена відомих василіянських піснетворців о. Мелетія Лончини та о. Володимира Стеха, а також о. Йосифа Кишакевича, Амалії Фіцаловичевої, о. Осипа Фацієвича, о. О. Гуньовського, І. Гриневича та інших. Багато пісень щомісячника більше ніде не друкувалися, тому він є цінним та унікальним джерелом для дослідників української духовної пісні нашого часу.

Друк пісень з нотами у «Місіонарі» започаткували 1899 року (із часу появи в друкарні нотних черенків) двоголосним викладом коляди о. Й. Кишакевича *Спи, Ісусе, спи*. Відтак, пісні цього композитора далі в часописі друкувалися цілим блоком — за 1901–1911 роки було надруковано 51 пісню о. Й. Кишакевича, причому в усіх випадках він виступає тільки автором музики, за винятком пісень до Пречистої Діви Марії *З плачем, сльозами* (листопад 1908 року) та *Коли втомлений* (вересень 1910 року), до яких о. Й. Кишакевич створив музику і текст. Авторів слів інших пісень не зазначено. Пісні Йосифа Кишакевича подано у двоголосому викладі. Більшість із них відомі з 20-ти випусків «Духовно-музичних творів Й. Кишакевича» та з інших збірок церковних пісень.

Пісня *Горі серця* о. Й. Кишакевича, надрукована в липневому номері «Місіонаря» за 1911 рік, властиво не є релігійною, і тому в інших виданнях релігійних пісень не друкувалася. Вона є цікавою і за образно-тематичним змістом, і за його музичною інтерпретацією. Ідея пісні найяскравіше виражена в третій строфі:

*Горі серця! досить стону й сліз,
що морем лється в край.
Руський люде, кинь проклони,
до роботи в ряд ставай.*

Треба зазначити, що річники за 1909–1911 роки були взагалі найбільш щедрими на публікації духовних пісень. Редакторами часопису в цей час були отці-василіяни Епіфаній Теодорович (1909–1910) та Яким Фещак (1911).

Одним з найвизначніших творців василіянської пісні кінця XIX ст. — першої половини XX ст. був о. Володимир Стех, який 1906 року відбув

³ Про це див.: Ю. Медведик. «Богогласник» — визначна пам'ятка української культури XVII–XVIII ст. // *Записки НТШ*, т. 232. Львів 1996, с. 59–80.

на місіонерську працю до Північної Америки, де згодом часто друкувався у часописі «Місіонар», що видавався у Філадельфії. Проте й жовківський «Місіонар» час від часу друкує пісні цього визначного пісняра (у 1900, 1904, 1905, 1912, 1922, 1926, 1930, 1931, 1933 роках). Цікавим є те, що вміщені тут пісні *О мій Ісусе! Сило моя; Під хрестом, Спасе мій* та *Днесь весело*, надруковані в 1930–1933 роках, більше ніде не трапляються; не друкувалися вони і в філадельфійському «Місіонарі». А пісню *О милий Спасе* о. В. Стеха спочатку було надруковано в жовківському «Місіонарі» (грудень 1931 року), і тільки згодом у філадельфійському (вересень 1938 року).

Дуже скромно на сторінках «Місіонаря» відобразилася творчість ще одного відомого василіянського пісняра о. Мелетія Лончини. Її представлено лише двома піснями: *Припадаєм перед Тебе* та *По Рождестві Божа Мати* (у річниках за 1918 та 1927 роки.) Очевидно, сам автор не приділяв достатньої уваги публікаціям пісень у часописах, надаючи перевагу їх друкові у спеціалізованих виданнях церковних пісень⁴.

Повніше в жовківському «Місіонарі» представлена творчість інших авторів — о. І. К. (1901–1903 роки)⁵, о. О. Гуньовського (1925–1937 роки), о. Мирона Федорова (1934–1938 роки). Серед відомих авторів пісенних текстів — Павло Штокалко, Микола Кубрак, Микола Курцеба.

Незважаючи на появу великої кількості нових духовних пісень, редактори часопису час від часу вміщують також переспіви з почаївського Богогласника, наголошуючи цим генетичний та духовний зв'язок старих та нових василіянських пісень. Зокрема, підбірка «Місіонаря» за 1901 рік містить ряд пісень о. І. К., створених за напівами почаївського Богогласника, а саме: *Царице неба, Діво ублаженна; Станьмо нині всі в покорі; Місто Солунське; Вишні хори, неба сили, Славная днина, чудна, єдина; Веселися, украсися*. У 1902 році «Місіонар» друкує пісню *Йордан ріко, приготися* цього ж автора.

У 30-их роках XX ст. знову посилюється увага авторів до давніх зразків василіянської пісні, про що свідчить поява гармонізацій пісень з Богогласника, переважно о. М. Федорова, з перекладом слів на українську мову о. В. Мельника, В. Лімниченка (січень 1934 року — *Зберіться нині* (гимн Василієві Великому), лютий 1934 року — *Принесла Сина Марія*, лютий 1935 року — *О горе мені*, грудень 1935 року — *Блажен, блажен ти, Пастирю*, лютий 1936 року — *Розп'ятий висииш*, січень 1938 року — *Люди! Радуйтеся Рождеством*). Осучаснюючи тексти та гар-

⁴ Пісні цього автора можна знайти у таких збірниках: Є. Козаневич. *Збірник пісний церковних*. Жовква 1905; *Церковні пісні*, част. 1. Жовква 1909; І. Гоцкій. *Чин вечірні і збірник пісень церковних*. Львів 1911; *Церковні пісні*, вид. 4, Жовква 1920; о. М. Дороцький. *Пісні до українських католицьких святих*. Перемишль 1933 та ін.

⁵ Чи не отця Йосифа Кишакевича?

монізуючи мелодію, автори прагнули дати нове життя давнім василіянським напівам.

Часопис «Місіонар» видавався і за межами України, зокрема в 1917–1944 роках у Філадельфії. Оскільки в цей час у Північній Америці займається місійною діяльністю визначний пісняр — василіянин о. Володимир Стех, про що згадувалося вище, то й пісні в філадельфійському «Місіонарі» друкуються майже тільки цього автора (за винятком пісні о. Й. Кишакевича *Ми Тебе любим, о наша Мати*). Пісні ці, очевидно, є відбитками рукописів о. В. Стеха, про що свідчить єдина манера письма, характерні закінчення. Показовим є бажання автора надати деяким пісням назву, яка б виражала основну ідею твору, а не відтворювала початкову фразу чи вказувала на призначення пісні, як було заведено в давній духовно-пісенній практиці. Такими піснями є: *Глянь на хрест святий (Чоловіче добрий)*, *Молитва за Україну (О Мати Божа, Мати Єдина)*, *Станьте всі до бою (Україна у неволі гине)* та ін. У подальших передруках упорядники збірників пісень авторські назви випускали, друкуючи назви пісень за початковими фразами тексту (очевидно, для зручності ідентифікації).

Важливо звернути увагу й на те, що друківані попередньо в жовківському чи філадельфійському «Місіонарі» вірші часто згодом ставали піснями й друкувалися з нотами в подальших випусках часопису.

Знаходимо духовні пісні й на сторінках «Календаря Місіонаря», що почав видаватися в Жовкві від 1901 року. Хоча кількісно їх значно менше, ніж у річниках «Місіонаря», принцип розташування пісень той самий — за календарем церковних свят. Цікавим є те, що навіть в обмеженому репертуарі «Календаря» міститься кілька невідомих з інших джерел пісень, зокрема пісня *Най славиться ім'я Твоє* на слова і музику о. Володимира Стеха у традиційному двоголосному викладі⁶.

Треба сказати, що хоча найпоширеніший виклад духовних пісень у періодичних виданнях двоголосий, трапляються пісні одноголосі («Місіонар» (1921/черв.) 85) та пісні, написані чи перероблені для певного хорового складу, мішаного чи однорідного, тобто фактура твору не була визначальною для видавців і залежала від творчого задуму авторів.

Зрідка у василіянській періодиці знаходимо пісні, текст яких мав накладатися на мелодії відомих пісень, т. зв. пісні «на тон», що є відголоском давньої традиції піснетворення. Такими є: пісня *Тебе взиває ціла Україна* о. М. Д., що мала виконуватися на мелодію пісні *Тройця, Бог Отець* («Місіонар» (1920/трав.)); пісня *К Твому Покрову* Петра Дорошцака на цю ж мелодію («Місіонар» (1907/черв.)); пісня *З понад Тибру* М. Зо-

⁶ *Календар Місіонаря на 1935 рік*, с. 52.

ряна (Маркіяна Когута) на мелодію *О, Пречиста* («Календар Місіонаря на 1944 рік») та інші.

Пісні, надруковані в часописах після 1925 року, майже не перевидавалися, оскільки відомі збірки коляд чи церковних пісень готувалися до друку швидше й були видані у 1920–1926 роках. Отож, подальші випуски були тільки їх передруками.

Василіянська періодика досліджуваного періоду відкриває нам ще одну сторінку розвитку української духовної пісні. Сам факт публікації в часописах значної кількості церковних пісень свідчить про велику увагу духовенства до них як джерела релігійної пропаганди та засобу морального виховання та навчання в школі. Надруковані в періодиці пісні вказують на живий зв'язок з традиціями василіянського піснярства давнішої доби. Про це свідчить передусім звернення до давніх напівів та спроба їх текстової та музичної переробки, творення нових текстів «на тон» уже відомих пісень та сама тематика пісенного репертуару. Однак і віяння нового часу достатньою мірою відобразилися у творчості авторів нововасиліянської хвилі — намаганням піснярів повністю чи частково (ініціалами, тільки ім'ям) зазначати своє авторство, тенденцією до конкретизації назви пісень, що виражала б основну ідею твору, близькою до народної пісенності простою та ясністю мелодичного та гармонічного матеріялу, підкресленим патріотизмом та спробою виходу за рамки власне духовного змісту ряду пісень.

Окремо слід підкреслити, що публікація в часописах поезій духовного змісту стимулювала творчість композиторів-піснярів, які писали до них мелодії, що згодом могли публікуватися в цих же виданнях. Часто саме з публікацій віршів можна визначити авторство текстів окремих пісень, бо при друкуванні пісень вказували переважно тільки автора музики. Часом на той же текст з'являлося кілька пісень різних авторів. Так, у травневому випуску жовківського «Місіонаря» за 1904 рік надруковано вірш Василя Щурата *Пренепорочна Діво Маріє*. У «Місіонарі» за травень 1906 року (Жовква) вже вміщено пісню о. Г. Слободяна на ці слова. А філадельфійський «Місіонар» у ч. 6 за 1919 рік подає досить відому сьогодні пісню о. В. Стеха на той же текст (в обох випадках автора слів не вказано)⁷.

Позитивним є факт розміщення на сторінках часописів духовних пісень для довільної кількості хорових голосів та різного хорового складу, що не обмежувало творчу фантазію авторів музики. Друкуючи новостворені пісні, редактори василіянських періодичних видань спри-

⁷ Пісня о. В. Стеха *Пренепорочна Діво Маріє* друкувалась і в інших виданнях, зокрема ще в 1909 році у збірниках «Ангельський хор», вид. 1 (Жовква) та «Церковні пісні», вид. 1 (Жовква), але й там не знаходимо покликів на автора слів пісні.

яли популяризації творчости тогочасних авторів української духовної пісні.

Коло видань, що друкували релігійні пісні, не обмежується василіянською періодикою. Для повнішого їх виявлення варто дослідити й інші греко-католицькі періодичні видання, зокрема випуски «Книжечки Місійної» (1890–1911), яка також містить багато цінного матеріалу з цього питання. Завершуючи мову про василіянську видавничу традицію зазначеного періоду, мусимо вказати на те, що джерелознавче дослідження всього масиву тогочасної періодики лише розпочинається, а тому є сподівання, що вдасться повніше вивчити наші духовно-пісенні надбання нового часу.